

KVALITETSKRAV

OPPLÆRING OG UTDANNING

Norges Handikapforbund, 2008

Norges Handikapforbund arbeider for funksjonshemmedes rett til full deltakelse og likestilling. God tilgang til opplæring og utdanning er en forutsetning for å delta i arbeidslivet og for å oppnå levekår som kan sammenlignes med andre. Skal dette bli en realitet må:

- Undervisningslokalene være universelt utformet
- Alle elever sikres opplæring ut fra egne forutsetninger og behov

Vi beskriver i dette dokumentet hvordan vi opplever dagens situasjon når det gjelder opplæring og utdanning og presenterer deretter våre krav på området.

INNHold

Likestilt tilgang til opplæring og utdanning	6
Fysisk utforming av undervisningslokaler	8
Smidige overganger mellom opplæringsinstitusjonene	10
Nødvendige hjelpemidler i hele utdanningsløpet	11
Likeverdig tilbud i barnehage og sfo	12
Likeverdig og likestilt opplæring i grunnskolen	13
Lik mulighet til å velge videregående utdanning	15
Høyere utdanning – politiske målsetninger må bli en realitet	16
Voksenopplæring	19

NORGES HANDIKAPFORBUND 2008

IDEOLOGISK FUNDAMENT

NHF krever full likestilling mellom funksjonshemmede og ikke-funksjonshemmede og kamp mot alle former for diskriminering.

NHF krever et samfunn tilrettelagt for alle.

NHF krever at myndighetene legger til grunn funksjonshemming som utestenging fra samfunnet – uavhengig av individuelle forutsetninger.

NHF krever at funksjonshemmedes juridiske rettigheter styrkes og at funksjonshemmede skjermes mot diskriminering ved lov.

NHF krever at den enkeltes grunnleggende trygghet sikres i utviklingen av velferdsstaten gjennom lovgivning og øremerkede ressurser.

UTDANNING OG ARBEID

Alle mennesker må ha lik rett til utdanning etter egne forutsetninger og valg, på alle nivåer fra grunnskole til universitet/høyskole, og i forhold til etter- og videreutdanning.

Utdannings- og elevtilbudet i grunnskole og videregående skole skal være tilgjengelig for alle.

Tilbudene i den offentlige skole skal være egenandelsfrie.

Alle elever i grunnskolen har rett til å gå på den skolen de sogner til.

Tilrettelegging av utdanning og arbeidsplasser må sikres gjennom påbud i lov. Finansieringen må være et offentlig ansvar.

Det ordinære utdanningssystemet og arbeidslivet må være tilrettelagt for funksjonshemmede.

Tjenestetilbud, boforhold og annen infrastruktur må utformes slik at like muligheter i forhold til utdanning/arbeid er oppnåelig.

Spesialundervisning skal ikke fjernes/bygges ned som et viktig verktøy for tilpasset opplæring før det kan dokumenteres at den ordinære tilpassede opplæringen gir minst like godt læringsutbytte for den enkelte elev som undervisning med spesialundervisning.

(NHF's prinsippprogram)

LIKESTILT TILGANG TIL OPPLÆRING OG UTDANNING

Dagens situasjon

Målsettingen om full deltakelse og likestilling på alle samfunnsområder omfatter også utdanningssektoren. Kunnskap er et mål i seg selv. Samtidig er utdanning en vesentlig forutsetning for å oppnå like muligheter i arbeidslivet. Våre lære- og utdanningsinstitusjoner skal fremme like muligheter for alle elever og studenter, med eller uten funksjonsnedsettelse. Samtidig er det viktig at institusjonene gir samme muligheter for alle til å være ansatt og til å fylle sin rolle som forelder/pårørende.

Alle barn er likeverdige og trenger et skoletilbud i samsvar med individuelle behov og ferdigheter. Ingen barn er så ulike eller så spesielle at de ikke fortjener en naturlig plass i fellesskapet. Skolen er en viktig arena, ikke bare for undervisning, men også for læring, lek og sosial tilhørighet.

Norges Handikapforbund ser en utvikling i norske kommuner som går i retning av at flere oppretter forsterkede enheter. Dette innebærer at kommunene samler spesialpedagogisk og annen «spesial» kompetanse på en enkelt skole i kommunen.

Elever med funksjonsnedsettelse samles på disse skolene. NHF ser dette som segregering.

Segregering i grunnskolen gir signal om at noen barn ikke passer inn i fellesskapet, og fellesskapet får en bekreftelse på at det er greit å ta vekk de som ikke er som alle andre. Dette skaper verken aksept eller toleranse og reduserer mulighetene til likeverdig deltakelse for mennesker med funksjonsnedsettelse.

Opplæringsloven¹ har blant annet som hovedmål å fremme likeverd og likestilling, og legge grunnlaget for videre utdanning og livslang læring. Opplæringen skal tilpasses evner og forutsetninger hos den enkelte. Både opplæringsloven og universitets- og høyskoleloven stiller krav til utforming av det fysiske miljøet og krav om tilrettelegging.

Opplæringsloven:

9a-1. Generelle krav

Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.

Føyd til med lov 20 des 2002 nr. 112 (i kraft 1 april 2003, etter res. 20 des 2002 nr. 1735).

Vi mangler i dag tilfredsstillende forskning når det gjelder omfanget og kvaliteten av en inkluderende skole. Vi vet ikke hvor mange kommuner som velger ekskluderende løsninger, -og har heller ikke tilstrekkelig kunnskap om hvordan en best mulig sikrer inkludering. Fylkesmannen gjennomfører tilsyn med norsk skole. Tilsynet i perioden 2006–2007 viser at det er avvik i forhold til krav fastsatt i lov eller forskrift i 80 av 90 kommuner.

NHFs kvalitetskrav

Alle mennesker skal ha rett til utdanning ut fra egne forutsetninger og valg, på alle nivåer fra grunnskole til universitet/høyskole, og i forhold til etter- og videreutdanning.

Det må igangsettes forskningsprosjekter som fører til mer kunnskap om omfanget av forsterkede klasser og skoler, samt gir mer inngående kunnskap om hvordan man best mulig sikrer inkludering i skolen.

Myndighetenes tilsyn med skolen må styrkes.

1 Gjelder for grunnskolen og den vidaregående skole

FYSISK UTFORMING AV UNDERVISNINGSLOKALER

Dagens situasjon

Alt for mange skolebygg er utilgjengelige for funksjonshemmede.

I 2003 kartla NHF 42 barne- og ungdomsskoler. Kun 1 av dem oppfylte forskriftenes krav til tilgjengelighet. I 2005 ble 160 videregående skoler kartlagt. Dette er ca 32 % av landets 498 skoler. Kun 7 av disse brøt ikke med lover/forskrifter, mens 95,6 % hadde mangler i varierende grad.

Statsbyggs kartlegging fra 2006 av egen bygningsmasse viser at svært få undervisningsbygg som huser høyere utdanningsinstitusjoner er helt tilgjengelige for alle. Mange universiteter og høyskoler er lokaliserte i en uensartet bygningsmasse og ofte spredd på ulike lokaliteter. Dette utgjør i seg selv en utfordring for mange funksjonshemmede.

I opplæringsloven er det nedfelt at alle elever har rett til en arbeidsplass som er tilpasset deres behov, samt at skolen skal utformes slik at det blir tatt hensyn til elever med funksjonsnedsettelse.

§ 9a-2. *Det fysiske miljøet*

Skolane skal planleggjast, byggjast, tilretteleggjast og drivast slik at det blir teke omsyn til tryggleiken, helsa, trivselen og læringa til elevane.

Det fysiske miljøet i skolen skal vere i samsvar med dei faglege normene som fagmyndigheitene til kvar tid anbefalar. Dersom enkelte miljøtilhøve avvik frå desse normene, må skolen kunne dokumentere at miljøet likevel har tilfredsstillande verknad for helsa, trivselen og læringa til elevane.

Alle elevar har rett til ein arbeidsplass som er tilpassa behova deira. Skolen skal innreiast slik at det blir teke omsyn til dei elevane ved skolen som har funksjonshemmingar.

Dersom ein elev eller forelder, eller eit av råda eller utvala ved skolen der desse er representerte, ber om tiltak for å rette på fysiske miljøtilhøve, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.

I Universitets- og høyskoleloven² fremgår det at man så langt det er mulig og rimelig skal sørge for at lokaler, adkomstveier, sanitæranlegg og tekniske innretninger er utformet på en slik måte at funksjonshemmede kan studere ved institusjonen. Læringsmiljøet skal være utformet etter prinsippet om universell utforming.

NHFs kvalitetskrav:

Alle undervisningslokaler må³ være tilgjengelige og brukbare for funksjonshemmede. På sikt må de gjøres universelt utformet. Nye lokaler skal være universelt utformet.

Ved ombygginger av gamle bygg skal universell utforming være målsetningen.

Det må ikke gis dispensasjon i forhold til byggforskriftenes krav om universell utforming og tilgjengelighet.

Ferdigstillelse må ikke gis før bygget har en godkjent utforming.

2 (§ 4-3 Læringsmiljø)

3 Jfr. krav i Plan og bygningsloven

SMIDIGE OVERGANGER MELLOM OPPLÆRINGSINSTITUSJONENE

Dagens situasjon:

Overgangene i utdanningsløpet er vanskelige for funksjonshemmede. Nødvendig informasjon om den enkelte elevs behov for tilrettelegging følger ikke eleven fra et skoleslag til det neste. I mange tilfeller uttrykkes gode intensjoner uten at handling følger. Skolene får ofte informasjonen om behov for tilrettelegging alt for sent. Elever og foreldre tas ikke med på råd når det gjelder tilrettelegging.

NHFs Kvalitetskrav

Det må sikres nødvendig tilflyt av informasjon i overgangene fra en skole til en annen.

Informasjonsflyten må gjennomgås og kvalitetssikres sammen med foresatte.

Informasjonen må overføres i god tid slik at skolen får den nødvendige tiden til å gjennomføre nødvendige tiltak. Foreldrene skal ha mulighet til å være med på utformingen av tiltakene.

NØDVENDIGE HJELPEMIDLER I HELE UTDANNINGSLØPET

Dagens situasjon

Retten til hjelpemidler er hjemlet folketrygdlovens kapittel 10⁴ og i forskriftene til loven⁵.

Det er en rekke problemer i opplærings- og utdanningsløpet knyttet til hjelpemiddelformidlingen. Utdanningene er å få rett hjelpemiddel til rett tid og å få informasjon om hvordan hjelpemiddelet fungerer og skal brukes.

Det er manglende teknisk og pedagogisk kompetanse om IKT-hjelpemidler.

Elever og foreldre tas i liten grad med på råd når hjelpemidler skal skaffes. Ofte har eleven tilgang til hjelpemidler på skolen, men ikke hjemme, eller omvendt.

NHF erfarer at situasjonen på dette området har blitt forverret siden 2006⁶. Hjelpemidler som tidligere ble dekket av folketrygden må nå dekkes av kommunen og den enkelte utdanningsinstitusjonen. Dette gjelder også for høyere utdanning. Konsekvensene er at tilgangen til hjelpemidler svekkes, og det blir store ulikeheter mellom kommuner og utdanningsinstitusjoner.

NHFs kvalitetskrav

Barn og unge må i hele utdanningsløpet sikres en individuell rett til hjelpemidler gjennom folketrygdloven.

Forholdet mellom folketrygdloven – og opplæringsloven/ universitets- og høyskoleloven må avklares.

Eleven og deres foresatte må sikres god informasjon om muligheter og rettigheter når det gjelder hjelpemidler.

Eleven og deres foresatte må tas med i beslutningen om valg av hjelpemidler, og gis opplæring i bruken av disse.

4 §§ 10-5 og 10-7

5 Forskrift F15.041997 nr 3189

6 Rundskriv 30.06.2006 fra NAV

LIKEVERDIG TILBUD I BARNEHAGE OG SFO

Dagens situasjon

Barnehage

Full barnehagedekning har lenge vært et politisk mål. Myndighetenes satsning for å oppnå dette har medført økt nybygging av barnehager. I tillegg er mange eksisterende bygg bygget om for å huse barnehagebarn.

NHF ser positivt på satsingen, men er bekymret for om krav om tilgjengelighet og nødvendigheten av å ha kvalifisert personale i barnehage og SFO blir ivaretatt i denne situasjonen.

SFO

Det er et politisk mål at SFO skal bli et tilbud til alle elever. Mange SFO-tilbud gis i gamle skolebygg eller lokaler i tilknytning til skoler. En rekke av disse lokalene tilfredsstiller ikke kravene om tilgjengelighet og universell utforming.

I dag uthules funksjonshemmede elevers mulighet til å benytte seg av SFO ved at elevene ikke er sikret transport til og fra SFO. Elever med funksjonsnedsettelse har etter Opplæringsloven⁷ rett til gratis skyss til og fra skolen. Utdanningsdirektoratet mener at denne retten ikke omfatter transport til og fra SFO.

NHFs kvalitetskrav

Barnehager

Alle nye barnehager må etableres i lokaler som er universelt utformet.

Det må sikres god tilgjengelighet i alle etablerte barnehager. Universell utforming må være et mål innen 2019.

Personalet må ha de nødvendige pedagogiske og spesialpedagogiske kvalifikasjoner.

SFO

SFO tilbudet må gis i tilgjengelige lokaler, som innen 2019 må være universelt utformet.

Retten til gratis skoleskyss må også omfatte SFO.

⁷ Opplæringsloven: §§ 7-3 og 7-6

LIKEVERDIG OG LIKESTILT OPPLÆRING I GRUNNSKOLEN

Opplæring skal gi barn og unge del i et sosialt, faglig og kulturelt fellesskap og samtidig gi grunnlag for individuell vekst. Individuelt tilpasset og likeverdig opplæring er et overordnet prinsipp i all virksomhet innenfor skoler og andre pedagogiske institusjoner.

St.meld nr. 40: 2002–2003.

Dagens situasjon

Alle elever har rett til å gå på sin nærskole.⁸ Denne retten er prøvet en rekke ganger og blitt bekreftet av Fylkesmannen.

Stadig flere kommuner velger å samle ressurser på en skole hvor elever med behov for spesialpedagogiske løsninger samles. Andre kommuner samler elever i egne klasser.

Forsterkede skoler og/eller klasser er segregering og fjerner oss fra målsetningen om en inkluderende skole. Foreldre som tvinges til å velge mellom en forsterket enhet og nærskolen settes i en vanskelig situasjon.

Retten til spesialundervisning er under press. Elever som får spesialundervisning har rett til en individuell opplæringsplan (IOP). Likevel er kun 5 % av elevene i spesialklasser plassert der med utgangspunkt i en slik plan. Enkeltvedtak om spesialundervisning kan mangle helt, er ofte lite konkrete og omfanget er ikke spesifisert. Dette tyder på at spesialklassene er etablert som en organisatorisk løsning.⁹

Antall elever i ulike segregerte løsninger er nesten tredoblet de siste 15 årene. De som får spesialundervisning i den norske skolen får det sent, og denne iverksettes først når den enkelte elev har et klart definert problem.¹⁰

NHFs kvalitetskrav

Retten til å gå på nærskole må opprettholdes som en reell mulighet.

Funksjonshemmede elever skal ikke sluses inn i forsterkede skoler.

Alle elever må få et tilfredsstillende tilbud på sin nærskole. Dette gjelder både i forhold til fysisk utforming av alle undervisningslokalene og nødvendig pedagogisk og spesialpedagogisk kompetanse.

Alle skoler må utformes slik at lærere med funksjonsnedsettelse kan arbeide der. Foreldre med funksjonsnedsettelse skal kunne følge opp sine barn på lik linje med andre.

Spesialundervisning må beholdes inntil det kan dokumenteres at den ordinære tilpassede opplæringen gir et like godt læringsutbytte for den enkelte elev som spesialundervisning.

8 *Opplæringslovens § 8-1*

9 *Rapport om felles nasjonalt tilsyn på opplæringsområdet 2007*

10 *Nordahl/Sunnevåg: «Spesialundervisningen i grunnskolen, stor avstand mellom idealer og realiteter.» 2008.*

LIK MULIGHET TIL Å VELGE VIDEREGÅENDE UTDANNING

Dagens situasjon

Funksjonshemmede elever må velge videregående opplæring ut fra om skolen er tilrettelagt og ikke ut fra egne forutsetninger, ønsker og behov. Dette er ikke lik rett til utdanning. En svakhet ved norsk skole er kvaliteten på rådgivningen. NHF erfarer at elever får råd som innebærer at utdanningsløp ikke kan gjennomføres eller videreføres.

Videregående skole er det skoleslaget hvor segregeringen er størst. Her ser vi den mest utstrakte bruken av egne (forsterkede) klasser. NHF erfarer at mange skoler vegrer seg for å legge til rette utdanningsløp slik at de kan gjennomføres av funksjonshemmede. De gjemmer seg da ofte bak faglige krav.

NHFs Kvalitetskrav

Alle undervisningslokaler i videregående skoler må være tilgjengelige, med målsetting om universell utforming innen 2019. Alle nye skoler må være universelt utformet.

Funksjonshemmede må sikres lik rett til videregående utdanning ved at de kan velge skole og linje ut fra egne forutsetninger og ønsker.

Rådgivningen i norsk skole må styrkes.

Skolene må legge til rette faglig og pedagogisk slik at funksjonsnedsettelser i minst mulig grad hindrer utdanningsløp.

HØYERE UTDANNING – POLITISKE MÅLSETNINGER MÅ BLI EN REALITET

St.meld 40: 2002–2003

Personer med nedsatt funksjonsevne som oppfyller vilkårene for å studere, skal ha samme reelle adgang til høyere utdanning som andre. Antall studenter med nedsatt funksjonsevne i høyere utdanning øke til samme andel som i befolkningen for øvrig.

Overgangen mellom høyere utdanning og arbeid for studenter med nedsatt funksjonsevne må lettes.

Dagens situasjon

Rapporten «Full deltakelse for alle» – utviklingstrekk 2001–2006¹¹, slår fast at vi vet for lite om situasjonen til funksjonshemmede i høyere utdanning. Imidlertid møter studenter med funksjonsnedsettelse en rekke problemer i sin studiehverdag, og mange bruker uforholdsmessig mye tid på praktisk tilrettelegging.¹²

Personer med funksjonsnedsettelse er underrepresenterte i høyere utdanning. Samtidig viser undersøkelser at funksjonshemmede har dobbelt så stor nytte av høyere utdanning når det gjelder adgang til arbeidslivet som andre. Utfordringene for funksjonshemmede i høyere utdanning er flere, blant annet i forhold til studieopptak, fysisk tilrettelegging, pedagogisk tilrettelegging og tilrettelegging ved eksamen og læremidler. I tillegg vil det å skaffe seg tilgjengelig bolig, tilgjengelig transport og assistanse utgjøre tilleggsbelastninger som andre studenter slipper.

Behovet for tilrettelegging

En rekke studenter med funksjonsnedsettelse stoppes i utdanningsløpet med den begrunnelse at de ikke kan fylle de nødvendige faglige krav. Dette kan ofte synes å være et utslag av manglende vilje til å være fleksibel, og til å legge tilrette for elever med funksjonsnedsettelse. Det er store forskjeller mellom institusjonene i hvor stor grad dette skjer.

Mangelfull tilrettelegging av eksamen er også et tilbakevendende problem. Det finnes ingen entydige nasjonale krav ut over generelle krav i lovgivningen. Dette innebærer store ulikheter mellom skoler.

Studiefinansieringsordningen

Studiefinansieringsordningen virker diskriminerende for studenter med funksjonsnedsettelse. Stortinget har pålagt regjeringen å sikre at studiefinansieringsordningen ikke påfører studentene ekstra utgifter knyttet til nedsatt funksjonsevne, uten at dette har blitt gjennomført i praksis.¹³

Mangel på tilgjengelige og/eller universelt utformede studentboliger

Studentboliger for funksjonshemmede er mangelvarer. I 2005 var kun 2,6 % av studentboligene tilrettelagte for funksjonshemmede. Mange av disse ligger i Trondheim og Oslo. NHF har dokumentert at funksjonshemmede studenter betaler høyere leie for sine studenthybler enn andre studenter. Dette er brudd på myndighetenes krav til studentsamskipnadene.¹⁴

På mange av høyskolene er tilbudet dårligere enn i de store byene. Studenter med funksjonsnedsettelse sliter med å finne en egnet bolig. Det er et problem at kontakten med andre studenter begrenses ved at disse bor i utilgjengelige boliger. Det private boligmarkedet, som mange henvises til, har få tilrettelagte boliger og prisnivået er så høyt at studentene ekskluderes.

Samskipnadene oppfordres til å ha et tilfredsstillende tilbud til funksjonshemmede studenter, men det er ingen formelle krav om at nye studentboliger skal være tilrettelagte eller universelt utformede.

NHFs kvalitetskrav

Fysisk tilgjengelighet må sikres ved alle høyskoler og universiteter. Målsettingen må være universell utforming, senest innen 2019.

Det må utformes entydige og konkrete krav om nødvendig tilrettelegging av studiene på alle høyskoler og universiteter.

Statens lånekasses forskrifter for tildeling av utdanningsstøtte og NAVs regelverk må endres og samordnes slik at de kan fungere som virkemidler for likeverdig utdanning.

Funksjonshemmede skal kunne finansiere utdanningen gjennom Lånekasen uten at de påføres ekstrautgifter på grunn av nedsatt funksjonsevne eller manglende tilrettelegging ved utdanningsstedet.

Studenter som på grunn av funksjonsnedsettelse må studere ut over normalt studietid må få dette fullstipendiert.

Muligheten for å studere under attføring må forbedres og videreføres.

Myndigheten må stille krav om at alle nye studentboliger skal være universelt utformet.

11 «Manneråk+5»; Nasjonalt dokumentasjonssenter/Sosial- og helsedirektoratet

12 Eva Magnus: «Funksjonshemming: Forståelse, politikk og hverdagsliv», NTNU 2008

13 Anmodningsvedtak nr. 320, St.meld nr.40 (2003–2004)

14 St.prp. nr 1. 2007–2008. Kap 270 post 75 Tilskott til bygging av studentbustader.

VOKSENOPPLÆRING

Dagens situasjon

Utdanningssystemet i Norge vektlegger livslang læring og utdanningsmuligheter for voksne. Funksjonshemmede må sikres like muligheter som andre til livslang læring og ha samme rett til opplæring i voksen alder.

Mange funksjonshemmede får ikke tilbud om utdanning ut fra deres faglige forutsetninger og ønsker, men blir tilbudt korte kurs som gir begrenset adgang til arbeidsmarkedet. Mange av disse blir gitt i regi av studieforbund eller private tilbydere som ikke har hatt tradisjon for å legge til rette, verken fysisk eller pedagogisk.

NHFs kvalitetskrav

Funksjonshemmede må få tilbud om voksenopplæring ut fra faglige forutsetninger og ønsker.

All voksenopplæring i offentlig regi må tilfredsstillende krav om pedagogisk tilrettelegging og universell utforming.

Dersom tilbyder av voksenopplæring mottar offentlig tilskudd må det stilles krav om at tilbudet er tilrettelagt pedagogisk og at det gis i universelt utformede lokaler.

*likeverd og
likestilling*